

ОПАРА
Надія Миколаївна,
доцент Полтавської державної
аграрної академії
(м. Полтава)

**ПОЛТАВСЬКЕ ДОСЛІДНЕ ПОЛЕ – ПІОНЕР
НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
У КОРМОВИРОБНИЦТВІ І ТВАРИННИЦТВІ**

У статті висвітлюється значення Полтавського дослідного поля, а далі Полтавської дослідної станції в становленні наукових досліджень в галузі кормовиробництва і тваринництва.

В статье освещается значение Полтавского опытного поля, а потом Полтавской опытной станции в становлении научных достижений в области кормопроизводства и животноводства.

In article value of the Poltava skilled field, and then the Poltava experimental station in formation of scientific achievements in area кормопроизводства and animal industries is shined.

Постановка проблеми

Першою структурною одиницею, яка відслідковувала стан і розвиток сільськогосподарського виробництва, в т. ч. і тваринництва, є Полтавське сільськогосподарське товариство, яке розпочало свою діяльність в 1865 році. Це товариство було створено за ініціативою заможних землевласників в особі князя С. В. Кочубея, який і був першим його президентом.

Близько 20 років цю посаду займав Д. К. Квітка – місцевий землевласник і дворянин.

Очолюване ним товариство неодноразово зверталось із проханням до уряду про відкриття в Полтаві Дослідного поля.

Спільними зусиллями губернського земства і уряду воно було відкрите в 1884 році.

За відомостями С. Ф. Третьякова – директора Полтавського дослідного поля з 1905 року, а потім і директора Полтавської дослідної станції з 1909 року, вперше з боку держави фінансування дослідного поля розпочалося у 1886 році, коли Департамент землеробства виділив невеликі кошти на облаштування лабораторії дослідного поля [1].

Її відкриття дало підстави Д. К. Квітці від імені Полтавського товариства сільського господарства звернутися з клопотаннями до Міністерства державних маєтностей профінансувати «...ряд опытов откорма свиней...» з 1888 року.

Міністерство погодилося виділяти по 300 руб. протягом трьох років для виконання такої програми досліджень:

«1) путем параллельных опытов выяснитъ относительное экономическое и технические значение простой местной свиньи и культурной беркширской; 2) узнать денежную стоимость производства мяса и сала при откорме молодых свиней обеих пород продуктами полеводства; 3) определить оплату пуда зерна при откармливании свиней на мясо, а также количество расходуемого зерна на пуд прироста в живом весе животного; 4) испытать практикуемые хозяевами способы откармливания свиней: а) азотным кормом с более тесным отношением между перевариваемыми питательными веществами и б) крахмалистым кормом с более широкими отношениями между последними»[2].

Саме Полтавське дослідне поле й стало в числі перших дослідних сільськогосподарських установ південних районів Росії.

Турбуючись про розвиток сільського господарства, товариство займалось і питаннями свинарства. Так, ще в 1888 році Президент товариства Д. К. Квітка у своїй доповіді «О производстве свиного мяса, как средства подъема доходности хазяйств» зазначив, «что гораздо выгоднее экспортировать за границу хлеб в виде свиного мяса, чем в виде зерна».

У підсумках роботи Полтавського дослідного поля за п'ятнадцять років (1886–1900) значиться, що на 100 десятин землі в Полтавській губернії приходиться 107 голів крупної і дрібної худоби, а щільність її на селянських

землях Полтавської губернії в 4,7 рази більша, ніж на землях крупних власників.

При такій щільності на одну голову крупної і дрібної худоби приходиться всього лише 0,9 десятин землі, а для селянського всього 0,7 десятин.

Звісно такої кількості землі недостатньо для вирощення кормів, які могли б забезпечити повною мірою наявну худобу.

І якщо жива вага худоби, що продається на ярмарках Полтавської губернії, буває вище тієї, яку задовольняє середня добова дача корму в селянському господарстві, то це тільки дякуючи тим присипкам корму отрубками, борошном, яким селяни здобрюють корм своєї худоби, часом навіть на шкоду собі, т. я. у нього мислення особистої зручності і навіть простої ситості «отходять, обыкновенно, на задний план перед хозяйственными расчетами и перед своеобразной любовью к важнейшим элементам своего хозяйства и хозяйственного благополучья»[3].

Починаючи з 1893 року, на Полтавщині нарощується поголів'я свиней: в цьому році їх було 217,7 тис. голів. Звісно, зросла і потреба в кормах.

З 1905 року після завершення першого циклу польових дослідів було розширено програму досліджень, серед яких одним із основних пунктів було заплановано вивчити: «...для выяснения кормовых достоинств различных культур, выращиваемых на опытном поле кормовых растений, производятся анализы этих кормов (свекла, тыква, различные травы)».

В 1912 році на дослідній станції за ініціативою тодішнього директора С. Ф. Третьякова відкривається відділ тваринництва.

Саме питання кормовиробництва і тваринництва займають значне місце в науковій діяльності С. Ф. Третьякова.

Мета досліджень. На основі комплексного науково-історичного і хронологічного аналізу вивчити вплив наукових досліджень С. Ф. Третьякова на розвиток наукового і практичного кормовиробництва і тваринництва.

Результати досліджень.

Глибоко аналізуючи стан тваринництва і кормової бази в Полтавській губернії, С. Ф. Третьяков звертає увагу на те, що «Неудовлетворительность кормовой площади составляет самое больное место в хозяйстве Южной России»[4].

Через недостачу кормів селянська худоба постійно терпить недоїдання, що є головною причиною занепаду тваринництва в Полтавській губернії, на одну голову крупної худоби приходиться 28 пудів сіна на рік, а для селянських господарів всього лише 12 пудів.

Середня забезпеченість кормами селянської худоби в Полтавській губернії складає 12,8 фунтів соломистих кормів і 1,3 фунта сіна на добу на голову крупної худоби. В такій добовій дачі міститься 10,5 фунтів сухої органічної речовини.

При раціональній годівлі тварини на 25 пудів живої ваги необхідно давати сухої органічної речовини в день за такими нормами (табл. 1).

Таблиця 1.

Існуючі норми сухої органічної речовини при годівлі тварин на 1903 р.

волові при повному спокої	17,8 фунтів
волові при середній роботі	24,0 фунтів
коневі	21,0 фунт
молочній корові	24,0 фунтів.

Виходячи з цього, середня добова дача 10,5 фунтів сухої органічної речовини на голову крупної селянської худоби може задовольнити живу вагу (табл. 2).

Таблиця 2.

Норми для годівлі тварин при оптимальному співвідношенні поживних речовин у складі сухої речовини

вола при повному спокої	в 15,0 пудів
вола при середній роботі	в 10,9 пудів
коня	в 12,5 пудів
молочну корову	в 10,9 пудів.

І це в тому випадку, якби поживні речовини, що входять в склад 10,5 фунтів сухої речовини добової дачі, знаходилися в правильному

співвідношенні. Звичайно цього немає, і існуюча добова дача соломи і сіна в селянських господарствах задовольняє більш низьку живу вагу тварин [5].

Дослідження по годівлі свиней показали, що вона повинна нормуватися по вазі тварин.

При годівлі без норми на один пуд приросту витрачають 5 пудів і 15 фунтів зерна, при правильній годівлі по нормах тільки 4 пуди (на 25 % менше). Годівля різноманітними кормами із заміною половини норми зернового корму картоплею, буряком, люцерною і гарбузом забезпечується такий же результат, як і при годівлі тільки зерном.

Виходячи з проведеного аналізу, С. Ф. Третьяков приходить висновку, що однією з головних причин незадовільного розвитку тваринництва є кормова база.

Він підкреслює, що корми хазяїв району Полтавського дослідного поля, а вірогідно і взагалі південноросійських хазяїв перевершують корми західних хазяїв по вмісту таких речовин, поживні достоїнства яких незаперечні – це білки, безазотисті екстрактивні речовини.

Склад кормів залежить від тих чи інших умов, в яких знаходиться рослина (табл. 3). Так, при порівнянні аналізів люцерни двохрічного віку урожаю 1900 і 1901 років з метеорологічними факторами можна відмітити, що сухої речовини в люцерні було більше при меншій кількості опадів і при порівняно високому випаровуванні. В той же час в сухій речовині люцерни було менше клітковини і дещо більше золи [6]:

Таблиця 3.

Залежність складників у люцерні від річних опадів

	1900 рік	1901 рік
сума опадів, мм	41,9	75,1
випаровувалось, мм	141,1	116,8
% вологи в люцерні	78,7	80,0
% сухої речовини в люцерні	21,3	20,0
% жиру	2,2	2,0
% клітковини	12,5	13,6
% білка	23,6	20,9.

На зміну хімічного складу кормів впливають також ґрунти.

Порівнюючи хімічний склад кормового буряка, що вирощувався на різних ґрунтах в 1902 році, можна відмітити, що найбільш багатими сухою речовиною були коренеплоди у буряку, що вирощувався на лісовому суглинку дослідного поля, і самі бідні у буряку, що вирощувався на чорноземі із Карлівки; суха речовина найбільш багата азотом при вирощуванні на чорноземі і бідна на лісовому суглинку дослідного поля; білком також багатша суха речовина на чорноземі і менш багата на лісовому суглинку, де було менше і небілкового азоту.

Результати дослідів, проведених в 1894–1900 роках на Полтавським Досліднім полі з люцерною, еспарцетом, коострецем, райграсом і сумішками злакових і бобових трав показали, що при місцевих ґрунтових і кліматичних умовах найбільш придатні для травосіяння представники родини бобових і з них люцерни звичайної [7].

Дослідження кормових достоїнств люцерни були проведені, головним чином, у Франції і належать вони Мюнцу і Жирану, які говорили, що «люцерна представляє важний продукт в кормленні домашніх животнох и значение это должно ещё более возрасти с дальнейшим прогрессом сельского хозяйства».

У стеблах, листках і насінні люцерни міститься азоту більше, ніж у представників будь-якої іншої родини. Коливання в складі люцерни азотистих речовин може змінюватися навіть вдвічі. Причин цьому багато, це залежить від середовища, де вона вирощувалася, від інтенсивності росту, часу збирання і т. д.

Дослідження, проведені в лабораторії Дослідного поля, показали, що по складу люцерна перевищує злаки. Тоді як рослини вівса ще до його цвітіння містять клітковини 20,8 %, білка 7,2 %, у люцерни в цей же період клітковини 18,2 %, а білка 17,6 %.

Полтавське дослідне поле, – пише С. Третьяков, – ідучи назустріч запитам місцевого господарства, на основі своїх п'ятнадцятирічних спостережень, прийшло до висновку, що найбільш підходящим із багаторічних трав при місцевих умовах ґрунту і клімату є трави бобові, а із них люцерна звичайна, що

відзначається і як кормовий засіб кращим своїм хімічним складом, вона найбільш багата речовинами азотистими, що сприяють відкладанню м'яса і жиру в тілі тварини і в цьому відношенні вона пригодна при м'ясному напрямку в скотарстві, що цікавить тепер місцевих хазяїв [8]. Цим самим він підтвердив результати попередніх досліджень.

Висновки:

Аналізуючи результати проведених досліджень, С. Ф. Третьяков приходять до досить актуальних і на сьогодні висновків, що:

- найбільш підходящим кормом для тварин є багаторічні бобові трави, а серед них люцерна;
- ґрунтові і атмосферні умови є суттєвими факторами, що впливають на хімічний склад люцерни;
- ґрунтові і кліматичні умови району Полтавського дослідного поля, або взагалі чорноземної зони Росії, створюють найбільш сприятливі умови для одержання кормів, багатих сухою речовиною, в яких є значно більше, порівняно із західно-європейськими кормами, азотистих речовин взагалі і білкових зокрема, а також і більший процент мінеральних речовин і менший клітковини.

С. Третьяков відкинув думку про те, що всі затрати на поліпшення скотарства і, особливо в селянських господарствах, тільки шляхом метизації, не є економічно обґрунтованими.

Вся увага повинна бути перш за все спрямована на забезпечення кормами місцевої худоби, а потім уже можна вести мову і про поліпшення його метизацією і про створення породи. «Из голодного скота породу виростить трудно».

Список використаної літератури

1. *Краткий* исторический очерк Полтавского опытного поля за 25 лет. 1884–1909 / сост. С. Ф. Третьяков ; Полтавское о-во сел. хоз-ва. – Полтава, 1912. – С. 16.
2. *Там* само. – С. 9.
3. *Пешехонов* А. В. Из теории и практики крестьянского хозяйства / А. В. Пешехонов // Рус. Богатство. – 1902. – № 10. – С. 85.
4. *Третьяков* С. Данные к борьбе с недостатком кормов в хозяйствах Полтавской губернии / С. Третьяков // Хуторянин. – 1903. – № 17. – С. 354.
5. *Там* само.
6. *Третьяков* С. К вопросу о составе некоторых кормовых средств / С. Третьяков // Хозяин. – 1903. – № 52. – С. 2412–2417.
7. *Третьяков* С. Результаты опытов с культурой люцерны / С. Третьяков // Краткий отчет по опытному полю Полтавского Сельско-Хозяйственного Общества за 1901 год в связи с предыдущими годами (1885–1900) / сост. Ю. Ю. Соколовский, С. Ф. Третьяков. – Полтава : Литогр. М. Л. Старожицкого, 1901. – С. 68–75.
8. *Третьяков* С. Ф. Люцерна как корм / С. Ф. Третьяков // Хуторянин. – 1902. – № 27. – С. 489–490.